

*Голові разової спеціалізованої вченої ради
у Львівському державному університеті
внутрішніх справ
докторці юридичних наук, професорці,
заслуженій юристці України
Ірині ГЛОВЮК*

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Тетерятник Ганни Костянтинівни
на дисертацію Самойленка Сергія Васильовича
«Основи методики розслідування провокації підкупу»
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Зменшення корупції та її проявів є невід'ємною складовою розвитку України як незалежної демократичної держави, яка обрала європейський напрямок розвитку. Разом тим, в Антикорупційній стратегії на 2021 – 2025 роки звертається увага, що державна антикорупційна політика не завжди ґрунтується на повних, об'єктивних та достовірних даних; зусилля різних органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадськості недостатньо скоординовані, наявні корупційні ризики, обумовлені прогалинами та недосконалістю законодавства в системі правосуддя та багато інших проблем обумовлюють необхідність розробки та постійного вдосконалення методик, пов'язаних із розслідуванням корупційних кримінальних правопорушень.

Автор справедливо звертає увагу на той факт, що попри чималу кількість зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 370 КК України, дані статистики свідчать про те, що жодне з проваджень не завершувалося зверненням до суду з обвинувальним актом. І логічно зазначає, що необхідною є розробка методики розслідування цього виду кримінальних правопорушень. Що і обумовлює актуальність обраної проблематики.

Про актуальність роботи свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дослідження розроблено згідно зі Стратегією національної безпеки України (указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020). Крім того, дисертацію виконано відповідно до п.п. 1, 3, 8, 10, 14

Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки (наказ МВС України № 454 від 11.06.2020) та Планів науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (у межах теми «Протидія кримінальним правопорушенням, підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти», номер державної реєстрації 0121U113930). Тема дисертації відповідає науковому напрямку кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ, затверджена Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ від 30.12.2021 року (протокол № 5).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Здійснене опрацювання дисертації С. В. Самойленка дозволяє дійти висновку, що наукова праця містить всю систему обов'язкових компонентів, притаманних дисертаціям на здобуття ступеня доктора філософії у галузі права. Зокрема, в роботі простежується структурна єдність, послідовність, логічність, взаємопов'язаність елементів; наявність критичного аналізу досягнень більшості наявних досліджень із цієї та суміжних проблем; наскрізний опис і пояснення методологічної позиції дослідниці; повна та ґрунтовна предметно-змістовна складова; достатня та репрезентативна емпірична база; належна апробація результатів дослідження.

Усі положення, висновки, судження, пропозиції та рекомендації, сформульовані автором та віднесені до наукової новизни, характеризуються достатнім рівнем аргументованості, творчим новаторством, обґрунтованістю. Цього вдалося досягти завдяки опрацюванню значної кількості наукових, нормативних джерел, судової практики, проведеному емпіричному дослідженню, врахуванню сучасних тенденцій розвитку правової науки та правозастосовної практики.

Слід схвально поставитися до сформованої методологічної програми дослідження, що також забезпечило якість обґрунтування наукових положень

та висновків. Основою дисертації є сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, вибір яких обумовлений особливостями об'єкта, предмета, мети і завдань дослідження. *Діалектичний метод* дав змогу дослідити процес провокації підкупу та його розслідування як цілісні явища у взаємозв'язку їх елементів. Використання *формально-логічного методу* допомогло визначити комплекс процесуальних дій, які застосовуються у процесі виявлення та розслідування кримінальних правопорушень розглядуваної категорії (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). У дослідженні наукових позицій щодо теоретичних і практичних аспектів формування криміналістичної характеристики, типології слідчих ситуацій та версій використано *порівняльно-правовий метод* (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою *методів аналізу та синтезу* висвітлено основні наукові підходи до розгляду поняття криміналістичної характеристики та наукові погляди на структуру її елементів (підрозділ 1.2); проаналізовано поняття слідчих ситуацій, версій і на їхній основі запропоновано авторську класифікацію ситуацій та версій під час розслідування досліджуваного виду кримінального правопорушення (підрозділ 2.1); здійснено аналіз форм використання спеціальних знань під час розслідування провокації підкупу шляхом залучення спеціаліста до проведення окремих процесуальних дій та призначення судових експертиз (підрозділ 3.3.). Завдяки методу *системно-структурного* аналізу визначено зв'язок між елементами криміналістичної характеристики провокації підкупу, обставинами, які підлягають встановленню, та засобами їх з'ясування (підрозділи 1.2, 2.1). Мисленнєве *моделювання, експерименті прогнозування* забезпечили перевірку суджень автора стосовно особливостей встановлення обставин події провокації підкупу, використання сформульованих ним наукових рекомендацій (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3). *Соціологічні* методи (вибірки, опитування шляхом анкетування) використано для формування комплексу питань та одержання від респондентів відповідей на них щодо проблем, які охоплюються темою дослідження, а *статистичне* зведення – для узагальнення в абсолютних і відносних величинах результатів опитування та вивчення матеріалів практики розслідування розглядуваної категорії злочинів (розділи 1–3).

Наукова новизна одержаних результатів. Послідовний, виважений, аргументований, належний і достатній виклад наукової інформації дозволив сформулювати низку положень, висновків, пропозицій, рекомендацій, певна частина з яких має теоретичний характер, значний евристичний потенціал й здатність до подальшого використання у наукових дослідженнях, а певна – прикладну спрямованість, характеризується високим праксеологічним потенціалом. Науковий аналіз як перших, так і других не залишає сумнівів у їх обґрунтованості та новизні:

уперше:

–комплексно, згідно з нормативними приписами, які регламентують порядок досудового розслідування, сформульовано концептуальні положення щодо використання спеціальних знань під час розслідування провокації підкупу;

–сформовано теоретичні уявлення про повноструктурні та неповноструктурні способи вчинення злочину на прикладі практики розслідування провокації підкупу;

удосконалено:

–криміналістичну характеристику провокації підкупу шляхом виокремлення та розкриття змісту її найбільш значущих для розслідування цих злочинів елементів;

–зміст обставин, що підлягають установленню в процесі розслідування провокації підкупу;

–класифікацію типових слідчих ситуацій початкового й наступного етапів розслідування, з їх урахуванням сформульовано алгоритми дій слідчого в ході розслідування провокації підкупу.

Заслужують на підтримку й елементи наукової новизни, які дістали подальшого розвитку.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дослідження характеризується логічним та чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, мети та завдань, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Дисертація складається з анотацій українською й англійською мовами,

переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які охоплюють шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел (175 найменувань, розміщених на 18 сторінках) та 5 додатків (висвітлених на 30 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 232 сторінки, із них основний текст –172 сторінки.

Оцінка змісту розділів дисертації.

У підрозділі 1.1 автором визначається стан дослідження основ методики розслідування провокації підкупу. На с. 26 класифікуються наукові дослідження проблематики, що становить об'єкт дисертації, далі надається характеристика цим роботам з критичної позиції автора, що створює підґрунтя для опрацювання тематики у наступних частинах дисертації (с. 26 – 48).

Підрозділ 1.2 також формує теоретико-методологічну базу наступних частин роботи, адже у фокусі уваги знаходяться питання поняття, змісту та основних елементів провокації підкупу. Автором пропонується вихідна структура основних елементів криміналістичної характеристики провокації підкупу: 1) спосіб кримінального правопорушення; 2) засоби вчинення; 3) обстановку; 4) місце та час; 5) особу злочинця; 6) мотив та мету; 7) сліди (с. 54). Це свідчить про класичний підхід, широко розповсюджений у доктрині криміналістики, який обрав автор для свого дослідження.

Слід підтримати думку здобувача, що криміналістика повністю не «копіює» дані про особу злочинця з кримінологічної чи кримінально-правової характеристики, а продукує знання про особу злочинця з огляду на свій предмет дослідження та завдання, які вона (криміналістика) виконує, вносячи в дані про особу злочинця якісно нові та інші відомості, що сприяють виявленню та розслідуванню злочину, і водночас використовуючи досягнення кримінологів із зазначеної проблематики (с. 63). Цікавими є міркування щодо співвідношення понять службова та посадова особа (с. 67 – 70).

Підрозділ 2.1 об'єднує криміналістичні та кримінальні процесуальні аспекти таких категорій, як «обставини, які підлягають установленню під час розслідування провокації підкупу», «предмет доказування», «обставини, що підлягають доказуванню». У ньому пропонується авторське бачення таких

обставин (с.88 – 96).

У підрозділі 2.2 здобувач намагається описати тринітарну схему: типові слідчі ситуації – версії – алгоритми дій слідчого під час розслідування провокації підкупу.

Слід погодитися з автором у тому, що в окремих методиках розслідування доцільно дослідити не лише інформаційний компонент слідчих ситуацій та обґрунтувати відповідно до цього методи використання криміналістичної характеристики, типових слідчих версій, а й методи, які забезпечують її зміну у необхідному для розслідування напрямі (с. 99). Відтак, у фокусі уваги науковця у цій частині дослідження знаходяться питання, які виникають на початковому етапі розслідування провокації підкупу (с. 101 - 113). Заслуговує на схвалення запропонована класифікація слідчих ситуацій, які виникають на початковому етапі розслідування та їх характеристика (с. 108 – 113).

У підрозділі 3.1 досліджується тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій під час розслідування провокації підкупу: огляду, обшуку, допиту. Цікавою є частина підрозділу, присвячена конфліктним ситуаціям під час проведення допиту та рекомендаціям щодо проведення слідчої (розшукової) дії (с. 149 – 152).

Підрозділ 3.2 присвячений важливому питанню – використанню спеціальних знань при розслідуванні досліджуваної категорії кримінальних проваджень. У ньому автором детально визначається перелік питань, які ставляться на вирішення при проведенні різних видів експертиз (с. 165 – 179).

Таким чином, є підстави достатньо підстав вважати, що в дисертаційному дослідженні С. В. Самойленка сформульовано і обґрунтовано достатню кількість положень, висновків, які характеризуються науковою новизною, є обґрунтованими та свідчать про вирішення важливого наукового завдання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності – для подальшого розроблення та вдосконалення теоретичних основ методики розслідування провокації підкупу; практичній

діяльності – для вдосконалення діяльності з виявлення, запобігання та розслідування злочинів досліджуваної категорії (акт впровадження Територіального управління Державного бюро розслідувань у місті Хмельницькому від 30 листопада 2023 р.); освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Методика розслідування окремих видів злочинів», а також з метою підготовки відповідних розділів навчальних посібників і методичних рекомендацій із вказаних дисциплін (акт впровадження Львівського державного університету внутрішніх справ від 14 червня 2023 р. №57).

Висновки відповідають поставленим завданням дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені авторкою теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із вдосконалення законодавства. Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Основні положення та висновки, наведені у дисертації, викладені й опубліковані в дев'яти наукових публікаціях, із яких чотири – у наукових фахових виданнях, що належать до категорії «Б», та п'яти тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Відаючи належне кропіткій та високоякісній роботі дисертанта С. В. Самойленка, високо оцінюючи рівень дослідження, його актуальність, варто звернути увагу на окремі недоліки, а також положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту:

1. У вступі автор зазначає, що в ЄДРСР відсутні дані щодо вироків за ст. 370 КК України, а виходячи з результатів дослідження ним «слідчо-судової практики у кримінальних правопорушеннях за ст. 368, 369, 369-2, 370 КК України» (с. 218 – 226) у 52 кейсах досудове розслідування закінчувалося закриттям кримінального провадження. У зв'язку з цим здобувачу доцільно пояснити, по-перше, про яку ж судову практику йдеться. По-друге, доцільно було б дослідити підстави закриття кримінальних проваджень за ст. 370 КК

України та вказати на недоліки, які були виявлені під час розслідування, визначити кореляцію із тими рекомендаціями, які вносить автор.

2. На сторінці 114 здобувач пропонує доповнити ст. 290 КПК України пунктом 14 у наступній редакції: «якщо у результаті ознайомлення з матеріалами сторони захисту, прокурор встановить наявність даних, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню, останній до завершення строку ознайомлення сторін із матеріалами кримінального провадження чи після такого має право припинити таке ознайомлення та/або відновити досудове розслідування, та/або доручити слідчому подальше його проведення». По-перше, формалізований строк ознайомлення сторони захисту з матеріалами кримінального провадження у КПК України не встановлений, крім випадків, коли він встановлюється слідчим суддею. По-друге, слід роз'яснити, який же механізм припинення такого ознайомлення та відновлення досудового розслідування. По-третє, з точки зору юридичної техніки та послідовності процесуальних дій використання комбінації сполучників та/або у пропонованій нормі залишає питання щодо порядку дій прокурора у такому випадку.

3. На сторінці 183 запропоновано внести законодавчі зміни до ч. 2 ст. 236 КПК України і викласти її у такій редакції: «У разі, якщо проведення обшуку (огляду) житла чи іншого володіння особи потребує значного часу, слідчий має право зупинити слідчу дію, повернутися до її проведення та здійснити проникнення до житла чи іншого володіння особи на підставі тієї ж ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (огляду) житла чи іншого володіння особи». По-перше, не зрозуміло, який має бути механізм зупинення такої слідчої (розшукової) дії. По-друге, житло та інше володіння використовуються безпосередньо власниками, відтак який сенс матиме повторне проникнення з метою проведення обшуку (огляду), якщо відомості, які можуть мати значення для кримінального провадження, цілком ймовірно будуть знищені чи змінені. По-третє, з наведеною пропозиції не вбачається, яким чином визначається «значний час». По-четверте, не зрозуміло, через скільки має продовжитися слідча дія та які гарантії від необґрунтованого повторного проникнення до житла чи іншого володіння особи мають бути

передбачені. По-п'яте, автор послуговується дефініцією слідчі дії, водночас КПК України передбачає слідчі (розшукові) дії.

4. На сторінці 183 автор також пропонує формулювання «житла чи іншого володіння особи», вжите у КПК України, викласти так: «місцевості, житла чи іншого володіння особи». На думку офіційного опонента потребує додаткового обґрунтування необхідність внесення таких змін. Адже у ч. 2 ст. 233 КПК України дається визначення того, що розуміється під житлом чи іншим володінням особи. Зокрема, під іншим володінням особи розуміються і земельна ділянка.

5. Значна частина підрозділу 2.2 присвячена питанням проведення допиту. На думку офіційного опонента, доцільно було б розглянути і можливості процесуального інтерв'ю, як сучасної методики.

6. Актуальним на сьогоднішній день є питання щодо викривачів, їх ролі та значення у процесі розслідування. З огляду на зазначене, доцільно було б проаналізувати питання, пов'язані з тим, які ж слідчі ситуації можуть виникнути у разі участі викривача у кримінальному провадженні, яка специфіка проведення слідчих (розшукових) дій за участі викривача.

7. Дисертант досить детально розглядає предмети підкупу, пов'язані із їх фіксуванням слідчі (розшукові) дії. Водночас, слід зауважити, що у сучасному світі урізноманітнюються як самі предмети підкупу, так і операції з ними. Наприклад, криптовалюта, перерахунок коштів на електронні гаманці, електронна сплата різноманітних послуг тощо. Відтак доцільно було розглянути і такі предмети злочину, а також звернути увагу на специфіку проведення слідчих (розшукових) дій, направлених на їх виявлення, фіксування та вилучення.

Разом з тим, наведені зауваження та пропозиції у жодному разі не впливають на загальне позитивне враження від роботи, здебільшого носять дискусійний характер і мають бути предметом для публічної дискусії та обговорення під час захисту.

ВИСНОВОК:

дисертація **Самойленка Сергія Васильовича** на тему «Основи методики розслідування провокації підкупу» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані на високому рівні результати проведеного здобувачем дослідження, вирішує важливе наукове завдання, що полягає у розробленні основ методики розслідування провокації підкупу, та свідчить про належний рівень оволодіння її автором – Самойленком С.В. методологією наукової діяльності.

Дисертація повністю відповідає вимогам до оформлення дисертації, затвердженої наказом МОН України від 12 січня 2017 року № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19 травня 2022 року), а її автор – Самойленко Сергій Васильович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі права.

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

Доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального процесу
та криміналістики
Одеського державного
університету внутрішніх справ

Ганна ТЕТЕРЯТНИК

Підпис засвідчую:

Кагалішнік ВК

